

כגפן פוריה

עלון להפצת תורה ויהדות

אין לעיין בעלון זה בשעת התפילה

פְּרִשֶׁת עֶקֶב

כב' אב תשפ"א

הפטרה: ותאמר ציון

יציאת שבת ר"ת 21:02

שבת שנייה משבע של נחמה

גיליון 630

יציאת השבת:

20:20

ירושלים: 20:17

כניסת השבת:

19:10

ירושלים: 19:02

על מצוות שאדם דש בעקביו

הרב עמוס שושן - רב ישובי רכס פוריה

שם הפרשה נקרא על שם הכתוב בפסוק הראשון "עקב". על הביטוי "עקב" אומר רש"י, שמדובר על מצוות שאדם דש בעקביו, שגם אותם יש לשמוע ולקיים. דבריו של רש"י מבוססים על דברי המדרש: "...הקב"ה שנתן תורה לישראל שיש בה תרי"ג מצוות ויש בהן קלות וחמורות, ומפני שיש בהן מצוות קלות שאין בני אדם משיגין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן. כלומר, שהן קלות, לפיכך היה דוד מתירא מיום הדין ואומר: רבש"ע איני מתירא מן מצוות החמורות שבתורה שהן חמורות, ממה אני מתירא? מן מצוות הקלות שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי מפני שהיתה קלה, ואתה אמרת: 'הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה', (תנחומא, עקב א). ואכן דוד אומר: "עוון עקבי יסובני", אותן עבירות שאדם דש בעקביו הן מסובבות אותו ביום הדין.

הכלי יקר מפרש את הפסוק (בראשית ג, טו) שנאמר על הנחש: "הוא יושפך ראש ואתה תשופנו עקב". הוא מסביר שזה מתפרש על העבירות. הנחש רומז ליצר הרע, יצר הרע יודע שאם הוא ינסה להכשיל את האדם בעבירות חמורות של חילול שבת, רציחה וכדו', אין סיכוי שהאדם ישמע לו, לכן הוא הוא פונה אל העקב, אל המצוות הקלות, שאדם דש בעקביו. היצה"ר, דרכו שהוא מתחיל בעקב ועולה ומבצבץ עד הראש, כמו הארס של הנחש המתחיל בעקב והולך ומבצבץ עד הראש, כך היצה"ר מתחיל להעביר את האדם על המצוות קלות שבני אדם דשים בעקביהם ולאחר מכן עבירה גוררת עבירה ויעלה מן הקלות אל החמורות עד כי עוונותיו יעברו למעלה ראש כמו שנאמר (תהלים לח, ה) "כי עוונתי עברו ראשי".

מכאן חובה גדולה להקפיד על קלה כבחמורה, ולדעת שהדברים הקטנים מצטרפים לחשבון גדול. אל לנו לזלזל לא בחומרת עבירה קטנה ולא בזכותה של מצווה קטנה, הזלזול בעקב – יכול להביא יחס של קבע, נדע לתת את תשומת הלב לדברים הקטנים וזכה לחיים טובים על פי התורה והמצוות.

בהוצאת מכון "שערי תורה": פוריה-נוה עובד ד.ג. גליל תחתון 15210

שערי תורה וחסד ע"ר * כולל אברכים * שיעורי תורה * פרסומים תורניים * גמ"ח עזרה לנוקמים *
הדפסה: דפוס כנרת. עריכה: צ. שוריק. היה שותף. להעברת תרומות: בנק המזרחי סניף טבריה מספר חשבון: 123459

ה'א'ל הגדול הגבור והנורא'

אחד הפסוקים מפרשתנו מהווה את המקור ממנו שאבו רבותינו אנשי כנסת הגדולה את הפתיחה שבה אנו פותחים את תפלת העמידה שלוש פעמים ביום: "כ' ד' אלקיכם הוא א'לקי הא'לקים וא'דני הא'דנים הא'ל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד".

מי היו אנשי כנסת הגדולה - סמוך להקמת בית המקדש השני עם עליית עזרא ובית דינו הוקם המוסד הזה להנהגתו הרוחנית והמדינית של העם. בפורום זה היו שותפים מאה ועשרים חכמים.

הסיבה בגללה נקראו "אנשי הכנסת הגדולה" בשם זה, לא היתה מספר אנשיה או חכמתם, בתלמוד (יומא סט, ב) מובא: "אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. בא משה אמר: (דברים י, יז) 'הא'ל הגדול הגבור והנורא', בא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. בא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. באו הם ואמרו: אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכוּבש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! אמר רבי אלעזר: מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו".

לכאורה יש לתמוה: האם בגלל עמדתם זו של אנשי הכנסת לחזור לנוסח הקדום ולהוסיף שתי מילים אלו "הגבור והנורא", ראוי לקראתם "כנסת הגדולה"? כדי לעמוד על ביאור עניין זה יש להבין תחילה את סיבת החסרת המילים הללו על ידי ירמיה ודניאל.

ירמיה התנבא בתקופת חורבן בית המקדש הראשון. צערו הגדול של ירמיה על חורבן הבית והאומה הביאו אותו לשנות מן הנוסח שנקט משה ולהחסיר את המילה "הנורא" ככינוי לבורא עולם. היכן הן נוראותיו של הבורא כאשר נוכרים מקרקרים בהיכלו והוא אינו מגיב?

גם דניאל בראותו את עמו משועבד לנוכרים, שסוי וזווי, מתמלא בכאב ומחסיר את המילה "הגבור". היכן גבורותיו של הבורא כשזרים משעבדים את עמו? כך הרגישו ירמיה ודניאל בגופם, כך הם חשו בנפשם, הרגשה זו הם ביטאו בשינוי הלשון.

כיצד יכלו ירמיה ודניאל לשנות מלשון המקרא? על זאת עונה התלמוד: "מתוך שידועין בהקדוש ברוך הוא שאמיתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו". כלומר, ירמיה ודניאל ביטאו בפיהם את הרגשתם, הם לא רצו לומר שבחים שבלבם אינם מסכימים להם, (נכון לדרך התגלות הנהגת הבורא בתקופתם), הם לא רצו לזכב בלשונם ולבם אינו נכון עמו. הם לא חששו להחסיר שבחים אלו מתוך ידיעתם כי הקב"ה אמת וחזתמו אמת.

אולם אנשי כנסת הגדולה הגיעו לשלמות גדולה יותר, הם הבינו כי דוקא המנעותו של הבורא מתגובה כנגד אלו המשעבדים את בניו - היא גבורתו, (וכדרך הנאמר: 'איהו גבור? המכּוּש את יצרו'). כמו כן בראותם כי על אף השעבוד הנורא עם ישראל ממשיך להתקיים, קבעו לחזור ולומר 'הנורא', כי אלו הן נוראותיו.

מעין זה ארע בדור האחרון, עת פקדה את עמנו השואה האיומה שכליתה רבים מבני עמנו והחריבה קהילות מפוארות. ודאי רבים שאלו היכן הן נוראותיו של בורא העולם? איה גבורותיו? ואולם לפי השקפתה זו של אנשי הכנסת הגדולה נוכל לומר בכאב: הן הן גבורותיו ונוראותיו של הבורא, וככל שהחורבן גדול יותר כך גדלות הבורא גדולה יותר.

במדרש (תנחומא פרשת תולדות) מסופר: "אמר אדריאנוס לרבי יהושע: גדולה הכבשה העומדת בין שבעים זאבים, אמר לו: גדול הוא הרועה שמצילה ושומרה ושוברן לפניו". השקפה זו של אנשי הכנסת הגדולה, שבתקופות הקשות ביותר, בורא העולם משגיח על עמו ישראל מחד, ואינו נוקם באויביהם - אויביו מאידך, וכי אלו הן גבורותיו של האל ונוראותיו, היא שהעניקה להם את התואר 'גדולה'. על גדלות רוחם של חכמים אלו אשר למרות החורבן והשעבוד של עמם הרגישו שלמים לומר 'הגבור והנורא' נקראו "אנשי כנסת הגדולה".

מערת קברי הסנהדרין בשכונת סנהדריה

הם אמרו שלוש דברים - רבותינו אלו עסקו רבות בתקון תקנות לחיזוק אושיות הדת ובדאי אמרו הרבה דברים ועסקו בעשייה יותר ממה שאמרו, ואולם שלושת הדברים הללו נבחרו להכתב מכל מאמריהם כיון שיש בהם קיום לתורה ולמצוותיה לדורות. הו מתונים בדין - הבסיס לחיי חברה מתוקנים הוא הדין והמשפט, "מלך במשפט יעמיד ארץ". לכן ישנה חשיבות גדולה שהמשפט יהיה משפט צדק ולא יצא ח"ו משפט מעוקל.

לפיכך ראו חכמנו אלו לצוות על השופטים: 'הו מתונים בדין'. כלומר, בזמן שהשופטים יושבים בדין צריכים הם לעיין בצדדי הדין במתינות. עוד אפשר לפרש כי פניה זו

אינה רק לשופטים יושבים על מדין, אלא לכל אדם. אכן האדם שופט ודן על כל צעד ושעל. וכדרך המובא בתלמוד

(ברכות כ, א): "רב אדא בר אבהה ראה לאותה כותית שהיתה לבושה כרבלתא (שם לבוש חשוב והיה עשוי שעטנז) בשוק, סבר כי בת ישראל היא, קם קרע את הבגד ממנה. התגלה הדבר כי כותית היא, שמו בוששה בארבע מאות זוז. אמר לה: מה שמך? אמרה לו: מתון. אמר לה: מתון מתון ארבע מאות זוז שווה".

ופירש שם רש"י: מתון מתון - לשון מאתיים. ארבע מאות - שתי פעמים שתי מאות, כלומר: השם גרם לי, לשון אחר: מתון מתון לשון המתנה, אם המתנתי הייתי משתכר ארבע מאות זוז. הרי לנו שכר האדם המתון אשר אינו נחפז לעשות דין לעצמו.

והעמידו תלמידים הרבה - שתי גישות יש בקבלת תלמידים: האחת גורסת שיש לברור את התלמידים בקפידה על פי כישוריהם וכך להבטיח כי תלמידך יהיו חכמים ומוצלחים אף כי מספרם יהיה מועט. הגישה השנייה דוגלת בלימוד תלמידים רבים ככל האפשר גם אם אינם בעלי כשרונות גדולים. אמנם רק מעטים מתוכם יהיו בעלי הוראה, אך רבים אחרים יטעמו מלימוד התורה ומוסריה.

מחלוקת בין הגישות הללו מצאנו בין שני בתי המדרש הגדולים בית הלל ובית שמאי וכמובא (מסכת אבות דרבי נתן פרק ב): "בית שמאי אומרים: אל ישנה אדם אלא למי שהוא חכם וענו ושפל רוח ובן אבות ועשיר, ובית הלל אומרים: לכל אדם, שהרי פושעין היו בהן בישראל וכיון שהתקברו להן לתלמוד תורה יצאו מהן חסידים וצדיקים".

ועשו סיג לתורה - כדי לשמור על ציווי התורה שלא יכשל בהם אדם מישראל נצטוו חכמנו לעשות גדר, ובלישון הכתוב (ויקרא יח, ל) "ושמרתם את משמרת", ודרשו רבותינו 'ועשו משמרת למשמרת'. דוגמא לכך ניתן לראות בהלכות שבת שהן הלכות חמורות שהעובר עליהן (במיד, בעדים ובהתראה) חייב מיתה, ובאו חכמנו וקבעו שורה של תקנות כגון: הלכות שבות והלכות מוקצה, כדי שלא יכשלו בגופי תורה. גם בהלכות שבינו לבינה ראו חכמנו לגדור ולגזור כדי שלא יגיעו לגופה של עבירה ומטעם זה אסרו על יחוד עם פנויה.

על טעם קביעת קריאת שמע בחלק הראשון של הלילה (עד חצות) נאמר: כדי להרחיק את האדם מן העבירה. וביתר פירוט אמרו בתלמוד (ברכות ד, ב): "עד חצות - כדי להרחיק את האדם מן העבירה. כדתנאי: חכמים עשו סיג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעה ואשתה קימעה ואישן קימעה, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל". עשיית הסיג באה להרחיק את האדם מגופה של עבירה.

(מתוך: "מעשה אבות", על פרקי אבות).

הלכות ברכת המזון

א. קודם שיברך יכוון לצאת ידי חובת מצוה מן התורה, שהרי מצוות צריכות כוונה. ואם לא כיוון בן במפורש יצא ידי חובה, שמסתמא דעת האדם לצאת ידי חובה.

ב. יש להזהר שלא להפסיק באמצע ברכת המזון בדיבור, ואף לא בשהייה, וכל שכן שיש לזהר שלא לדבר שיחה בטלה ולשהות שיעור שיכל לסיים את כל ברכת המזון. ואף באמצע הרחמן טוב ונכון להזהר שלא לדבר דברים בטלים שלא לצורך, ומכל מקום מעיקר הדין אין איסור לדבר לצורך באמצע הרחמן, כיון שאמירתו אינה אלא מצד המנהג. אולם אם מברך על הכוס, אין לו לדבר גם באמצע הרחמן. ופשוט שמותר לענות לקדיש ולקדושה ושאר אמנים באמצע הרחמן.

ג. אם נרדם באמצע ברכת המזון, וכשהתעורר אינו יודע באיזו ברכה עומד, חוזר לתחילת הברכה שיש לו בה ספק אם אמרה. והיינו, אם ברור לו שחתם הן את הכל, ונסתפק אם סיים ברכת על הארץ או סיים ברכת בונה ירושלים, חוזר לנודה לך. ואם נסתפק אם חתם הן את הכל או לא, חוזר לראש ברכת המזון.

ד. טוב ונכון שכל אחד ואחד מהמסובים בסעודה, יברך בעצמו את כל ברכת המזון, כמו שכתב מרן השלחן ערוך, ולא יסמוך על שמיעתו מהמברך-המזמן. שכיון שהם ברכות ארוכות לא סמכין לכתחילה על שמיעה מהמברך, וכן המנהג.

ה. המברך ברכת המזון או ברכה מעין שלש, ושמע קדיש או קדושה וברכו, אין לו להפסיק ולענות באמצע, שדינים כדן העומד בתפלת "שמונה עשרה". אבל בברכה רביעית שהיא ברכת "הטוב והמטיב" יפסיק לענות לקדיש ולקדושה, כדן האוחז בקריאת שמע וברכותיה. וכל שכן שהמברך שאר ברכות דרבנן הארוכות, כגון ברכת "אשר יצר", ו"בורא נפשות", ו"אלהי נשמה", ושמע קדיש או קדושה, שיש לו לענות עמהם, שדינים כדן ברכות קריאת שמע, ובלבד שיתחיל בברכה, דהיינו שאחר שאמר ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, המשיך קצת מהברכה, וכבר חלה הזכרת ה' על הברכה. אבל אם התחיל בברכה ואמר ברוך אתה ה', ושמע קדיש או קדושה קודם שיתחיל בברכה עצמה, אין לענות לקדיש ולקדושה. והוא הדין בזה בכל ברכות הנהנין וברכות המצוות. אבל בברכות קצרות אין להפסיק בהם כלל לדברים שבקדושה.

ו. צריך לשבת בעת שמברך ברכת המזון, בין אם אכל כשהוא עומד, ובין אם אכל כשהוא יושב. ולא יסב בעת שמברך, שהוא דרך גאווה, אלא ישב באימה. ואסור להלך ולברך, ואף בברכת הטוב והמטיב אין להלך ולברך. והוא הדין בברכה מעין שלוש שצריך לאומרה מיושב.

ז. אסור לברך ברכת המזון ולעסוק במלאכתו, ולכן אין לסדר את הצלחות והשולחן בעת שמברך ברכת המזון. וצריך להחמיר בזה גם בברכה רביעית, כדי שלא יבואו לזלזל בברכה זו. ומכל מקום בשאר הברכות שהם מדרבנן אין איסור לעסוק במלאכתו בעת שמברך, אם יכול לכוון למה שאומר. ואף על פי כן הנכון הוא להזהר בזה גם בברכות דרבנן.

לעילוי נשמת אמו"ר רבי יצחק שושן זצ"ל - נלב"ע יב' תמוז תשע"ז

למעוניינים להשתתף בהוצאת עלון זה נא לפנות לדוד: 0537788483

עלון זה מוקדש:

לרשאות: אברהם ולאח ציטרון. שרה בת שמחה, ציפורה וירושלע לוי. ביבה אלימלך. ישי הלוי. עזר בן עישוה. תקוה בת עזיזה. אלנה בת ג'אן, אסתר בת דובי. מול בת עננה. אברהם בן רחל. דהמים בן סולמנע. הראל בן אביעל. אילנה בת סליחה. ישי ורחל לוי. חנה בת זוהרה. עדן בת רחל. מיטל מוריה אדרי. יוסף בן מיכל. יצחק דרעי הי"ו.

להזכרת נשמות: צה"ל ושבייו ובהם: אורון שאול, הדר גולדן, גיא חבר, רון ארד, יהודה כץ, צבי פלדמן.

לעילוי נשמות: הגר"ע יוסף זצוק"ל. הגר"מ אליהו זצוק"ל. רבי מסעוד מלול זצ"ל. רבי יצחק שושן זצ"ל. רבי יעקב שושן. יונה יונה. סופר מנחם. יעקב בנציון. מוקסים חיים דרעי. הרב אברהם צוקרון. נדיר נחום. ישראל אברהם נתן. שלמה בן מרים. יצחק ועמרם אטיאם. אורן מועלם. אליהו טויטו. דוד גרוסברג. עמוס דמרי. רזי שלמה. סימנאב משה יהודה. יצחק ז'ק בן סוליקה. נעים משה. ארזן מורח. יצחק ושמחה אילון. נסים וסוליקה שושן. נדירה שמעון. יפה גורי. ליט שבת. חנה יעקב. אסתר חוד. אסתר בת תורא. אליהו בת פריחה. מרים קדושים. תירצה ויגדון. אסתר וענבר נחום. דן ונעה ודורע. דניאל אלמליח. מנחם הלוי. יצחק ולאחאסטרונ. אליהו אדרי. עזיזה עמוס. רות עקב. זוהרה לוי. יונה שרעבי. מרים יהודה. שמואל למברע. נעמה בת מגודה. עליזה מועלם. עליזה כץ. שרה אוליאל. שמעון בן רחל. אברהם אדרי. יוסף אלקוב. מיטל ועקנן. חסיבה ששפטשע. עזיזה דין. ברכה סופר. כמיוס דיר. כמיוס כץ. אליס טוטל. מרים בת רחל. אילה שחר ז"ל.

ולע"נ הנספים בשואה ובהם: אלכסנדר שנור, שושנה רוזה, רפאל פריצי, וציעיליה צילה לבית משפחת ציטרון הי"ד.

למעוניינים להשתתף בהוצאת עלון זה נא לפנות לדוד: 0537788483

אין לעיין בעלון זה בשעת התפילה